

CSEHSZLOVÁK–MAGYAR KAPCSOLATOK AZ EMIGRÁCIÓBAN A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ALATT

Ismert, hogy Magyarország és a csehszlovák emigráció ellentétes oldalon, ellentétes érdekekért küzdött a második világháborúban. A budapesti vezetés legalább az etnikai revízió eredményeit kívánta megőrizni a háború utáni időkre. A londoni csehszlovák kormány ezzel szemben az állam restaurációját szerette volna elérni a müncheni döntés előtti határokkal, ami kizárta, hogy Magyarországnál maradjanak az első bécsi döntés által etnikai alapon visszacsatolt területek. Az Edvard Beneš vezette politikai csoport számára ezért a háborús években felértékelődtek azok a magyar emigránsok, akik elleneztek a Horthy-rendszert.

A magyar emigránsok politikai tevékenysége a második világháború utáni időszakban gyakorlatilag eredménytelen volt (jelentős szerepet egyikük sem játszott Magyarországon 1945 után), azonban szerteágazó kapcsolatrendszerüket kihasználva próbáltak lobbizni Angliában vagy épp az Amerikai Egyesült Államokban olyan ügyekért, amelyek meglátásuk szerint Magyarország érdekeit képviselték. Így tett Eckhardt Tibor, a Kisgazdapárt korábbi vezetője, aki Washingtonban kívánta meggyőzni a *State Departmentet* a „magyar ügyről”, míg a Károlyi Mihály nevével fémjelzett csoportosulások éppen azt kívánták elérni, hogy Magyarország demokratikus országgá váljon a Horthy-rendszert követően.

A csehszlovák fél mindkét esetben fontos, szinte megkerülhetetlen tényező, Eckhardt ellenséget, Károlyi támogatót látott bennük. Maga a csehszlovák emigráció jó információkkal rendelkezett a magyar emigránsokról, és megpróbálta őket – amennyiben lehetett – saját céljaihoz is felhasználni.

Előzmény: a csehszlovák emigráció egységesülése és intézményesülése

Mielőtt kitérnénk arra, hogy milyen volt a csehszlovák és a magyar emigránsok egymással való viszonya, mindenképpen említést kell tenni Edvard Beneš szervező tevékenységéről, amelynek eredményeképpen egységfrontba tömörült a csehszlovák politikai emigráció. Ez a folyamat ugyanis hatással volt a hivatalos magyar politikára, továbbá a létrejövő emigráns kormány volt az a csoportosulás, amely együttműködött egyes magyar szervezetekkel.

Edvard Beneš 1938 októberében megvált csehszlovák elnöki tisztségétől, majd emigrált: előbb Angliába, onnan az Egyesült Államokba távozott. A maradék cseh területek német megszállása, 1939. március 15. után azonban politikai téren újra aktívvá vált. Ennek első eredménye volt, hogy azokkal az amerikai cseh és szlovák

emigránsokkal hozott létre közös szervezetet (Amerikai Csehszlovák Nemzeti Tanács – *Československá národní rada v Americe*), akikkel eleinte nem ápolt jó viszonyt.¹

Beneš tevékenységére már ekkor felfigyelt a magyarországi vezetés. Pelényi János, Magyarország washingtoni követe 1939. április 17-ére datált² memorandumában kifejtette, hogy miként képzei egy külföldre küldött megbízott működését, ha bekövetkezne egy esetleges német megszállás. Írásában kiemelt példaként említette meg a Beneš-féle emigráció működését, egyben figyelmeztetett, hogy Magyarország számíthat politikai támadásokra ettől a csoporttól. Teleki Pál miniszterelnök megfogadta a diplomata tanácsait, így hamarosan egy megbízott utazott az Egyesült Államokba a Független Kisgazdapárt korábbi elnöke, Eckhardt Tibor személyében.

Beneš nem sokáig maradt a tengerentúlon: 1939 nyarán már Londonban folytatta tevékenységét. A francia fővárosban ugyanekkor egy szlovák irányítású emigráns csoport kezdte meg működését. Ezt Csehszlovákia párizsi követe,³ Štefan Osuský vezette, akinek a munkáját Milan Hodža korábbi miniszterelnök támogatta. Az első érdemi eredményt ők érték el: 1939. október 2-án megállapodtak a francia féllel arról, hogy felállítják a csehszlovák hadsereget, amely az ideiglenes kormányuk vezetése alatt fog működni.⁴

Október 17-én sikerült létrehozni Párizsban a Csehszlovák Nemzeti Bizottságot (*Československý národní výbor*), ennek szervezése már a londoniak sikerét hozta. Az Osuskýt is a tagjai között tudó szervezet kiáltványában kijelentette, hogy a csehszlovák népet képviseli, kitart a szövetségesek mellett a végső győzelemig, és nem ismeri el az 1939 márciusában történt eseményeket.⁵ A bizottságot hamarosan Franciaország és Nagy-Britannia is elismerte.⁶ 1940. július 21-én a londoni vezetés már ideiglenes kormányként ismerte el a tömörülést.⁷

---

¹ Edvard Beneš: *Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha, 1948, 111–112.

² John Pelényi [Pelényi János]: *The Secret Plan for a Hungarian Government in the West at the Outbreak of World War II. The Journal of Modern History*, 1964. 2. sz. 173.; Magyar nyelven, keltezés nélkül lásd HU-MNL-OL-K 63-68. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Külügyminisztériumi levéltár, Külügyminisztérium, Politikai osztály általános iratai, Külügyi alkalmazottak bizalmas tárgyú levelezése, 1938–1944. Pelényi János memoranduma. Iktatás nélkül].

³ Beneš számára nagy előnyt jelentett, hogy számos diplomata maradt pozíciójában, miután nem engedelmessé váltak a prágai kormánynak, és nem adták át missziójuk épületét Németországnak.

⁴ *Dokumenty československé zahraniční politiky. Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939–1940*. B/1. Ed. Jan Němeček et al. Praha, 2002, 241–244.

⁵ *Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943 I*. Vyd. Libuše Otáhalová – Milada Červinková. Praha, 1966, 47–48.

⁶ Ádám Magda: *Ki volt valójában Edvard Beneš?* Budapest, 2009, 193.; *Dokumenty B/1...* 338.

⁷ Edvard Beneš: *The Fall and Rise of a Nation: Czechoslovakia 1938–1941*. Boulder, 2004, 91.

Hodža franciaországi tevékenysége kapcsán érdemes megjegyezni, hogy olyan szervezetben is szerepet vállalt, amelynek volt kapcsolata a magyar emigrációval. A Cseh-Szlovák Nemzeti Tanács (*Česko-Slovenská národní rada*) Párizsban egyeztetett az együttműködésről a Ternyei László újságíró vezette Cseh-Szlovákiai Magyarok Szövetségével (*Svaz Madarů z Česko-Slovenska*), ez azonban nem járt sikerrel.⁸

Külhoni magyarok és szervezeteik

A csehszlovák féltől eltérően a magyar csoportok nem kívántak emigráns kormányként fellépni. A két politikai ellenfél, Eckhardt Tibor és Károlyi Mihály más-más indokkal magyarázta ezt. A volt kisközgazda pártelnök azzal indokolta döntését, hogy amíg az Egyesült Államok elismeri a budapestit, addig nem kíván emigráns kormányt alapítani, míg Károlyi 1944-ben, az Angliai Magyar Tanács megalakulásakor azon az állásponton volt, hogy a szervezet csupán egy tanácsadó testület, és csak külföldön képviseli a magyar érdekeket.⁹

1941 folyamán Londonban három magyar szerveződés jött létre. Március 15-én megalakult a Londoni Magyar Klub, amelynek közvetlen előzménye az egy évvel korábban a Csehszlovák Kommunista Párt angliai vezetősége által életre hívott Magyar Bizottság volt. Utóbbiban a Kommunisták Magyarországi Pártjának tagjai is helyet kaptak.¹⁰ A tömörülés mégsem volt jelentős, mivel mind a csehszlovák, mind a magyar kommunista emigráció központja Moszkvában volt.

Nem sokkal utánuk, május 28-án Károlyi Mihály is zászlót bontott saját szervezetével.¹¹ Esetében a mozgalomalapítás azonban nem volt ennyire egyszerű. Maga a volt államfő jegyezte meg memoárjában, miszerint sokan unszolták arra, hogy egy mozgalmat szervezzen,¹² arról azonban nem írt, hogy felült a kalandor Lónyay Károly légvárainak. A minden bizonnyal nagy képzelőerővel megáldott Lónyay a brit külügyet és Károlyit is elkápráztatta többek között azzal, hogy Franciaországban egy felfegyverzett, általa szervezett magyar légió várja a bevetést. Lónyay emellett arra is rávette Károlyit, hogy közösen indítsanak mozgalmat.¹³

---

⁸ Jan Kuklík – Jan Němeček: *Hodža versus Beneš*. Praha, 1999, 76–77.

⁹ Eckhardt Tibor: *Visszaemlékezések 1941–1943*. Budapest, 2008, 165.; Varga F. János: *Az Angliai Magyar Tanács története (1994–1945)*. Századok, 1983. 1. sz. 160.

¹⁰ Kellner György: *Magyar antifasiszták Angliában, 1940–1945*. Budapest, 1983, 41., 77.

¹¹ Kellner: i. m. 98.

¹² Károlyi Mihály: *Hit, illúziók nélkül*. Budapest, 2012, 387.

¹³ Lónyay életéről lásd bővebben Ablonczy Balázs: *Egy hírhedt kalandor a 20. századból – Lónyay Károly tündöklése és bukásai*. In: „...nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni”. *Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*. Szerk. Gebei Sándor – ifj. Bertényi Iván – Rainer M. János. Eger, 2011, 333–348.

Augusztus folyamán kenyértörésre került sor Lónyay és Károlyi közt egy botrányos lefolyású és meglepő módon véget ért gyűlés miatt – erről az esetről a csehszlovák emigrációnak is volt tudomása egy részletes jelentésnek köszönhetően.¹⁴ Károlyi és Lónyay egymást hibáztatták az esemény kudarcos kimenetele miatt: a meddő vita azt eredményezte, hogy előbbi kilépett a Lónyay-féle Szabad Magyar Mozgalomból, és csak az Új Demokratikus Magyarországi Mozgalomnak szentelte idejét.

Hajdu Tibor, Károlyi biográfusa írta le először prágai levéltári forrásokra hivatkozva, hogy Lónyay vélhetően csehszlovák ügynök volt.¹⁵ Ablonczy Balázs egy angliai forrás nyomán úgy véli, hogy Hajdunak ez az állítása igaz lehet. Jelen ismereteink közvetlen forrásokkal nem támasztják alá Lónyay ügynök voltát, azonban elképzelhető, hogy a csehszlovák fél rajta keresztül mérte fel Károlyi szándékait – majd mikor megbizonyosodtak róla, hogy a volt államfő együttműködne velük, Lónyayt ejtették.

Az mindenesetre bizonyos, hogy Lónyayval kapcsolatban állt a csehszlovák emigráció: 1942-ben még arról próbálta meggyőzni sikertelenül Ivo Duháčeket, Hubert Ripka külügyminiszter-helyettes titkárságvezetőjét, hogy ötven magyar önkéntest beléptetne a csehszlovák emigráns hadseregbe, nehogy a lengyeleknél jelentkezzenek szolgálatra.¹⁶ Egy 1944-ből származó jelentésből pedig kiderül, hogy Lónyay mozgalma a csehszlovák külügyminisztériumnak megküldte az előző évről szóló beszámolóját. A feljegyzés alapján megállapította a referens, hogy tagok híján Lónyayéknak gyakorlati tevékenységük szinte nem is volt.¹⁷

A harmadik jelentős mozgalmat az 1941 áprilisában bezárt magyar követség Angliában maradt munkatársai, Zsilinszky Antal és Almásy Kálmán hozták létre. Csoportjuk, a Nagybritanniai Szabad Magyarok Egyesülete polgári felfogású emigránsokat tömörített. Ismertebb tagjaik között volt Révay András lapszerkesztő, Iványi-Grünwald Béla történész, Földes Jolán író és Mikes György író.

A tengerentúlon Károlyi Mihály régi harcostársa, Jászi Oszkár és a nemzetközi hírű jogtudós, Vámbéry Ruzstem szerveztek csoportot, elfogadva az Új Demokratikus Magyarország Mozgalom elképzeléseit. Szervezetük Demokratikus

---

¹⁴ 1941. augusztus 2-ra egy nagyszabású gyűlést hívtak össze, amelyet Lónyay egyoldalúan lefűjt. Károlyi azonban megjelent, és mintegy száz ember előtt beszédet is tartott, miközben őt éltette a hallgatóság, Lónyayt pedig kritizálták. Károlyi beszédét és az eseményt Lónyay küldönc által hozott tiltakozó üzenete rekesztette be. Archiv Ministerstva zahraničních věcí Londýnský archiv (a továbbiakban: AMZV LA) Obyčejné, Politické zprávy, Maďarský referát, krabice 420. Víták a Szabad Magyarok Egyesületében. 2556/dűv/41.

¹⁵ Hajdu Tibor: *Károlyi Mihály. Politikai életrajz*. Budapest, 1978, 475., illetve 149. lábjegyzet, 589.; Ablonczy: i. m. 38. lábjegyzet, 342.

¹⁶ *Dokumenty československé zahraniční politiky. Československá zahraniční politika v roce 1942. B/3/1*. Ed. Jan Němeček et al. Praha, 2010, 153.

¹⁷ AMZV LA 1939–1945, Diplomatický sbor ZÚ cizí Maďarsko, krabice 184. Lónyay Károly mozgalma 1943-ban. 3101/44.

Magyarok Amerikai Szövetsége néven alakult meg 1941. szeptember 25-én.¹⁸ Ez a tömörülés azonban nem maradt egységes. Károlyi Mihály vezetősége kapcsán kitört egy belső vita,¹⁹ amelynek eredményeképpen a radikálisabb „chicagóiak”, élükön Moholy-Nagy László képzőművésszel, 1942-ben kiléptek, és saját mozgalmat alapítottak Magyar-Amerikai Demokratikus Tanács néven, élére Károlyi Mihályt választották tiszteletbeli elnöknek.²⁰

Jászi és Vámbéry „ellenpontja”, Eckhardt Tibor csupán 1941-ben kezdte meg tengerentúli tevékenységét. Azonban mégsem tudta a bizalmi ember szerepét betölteni, mivel Teleki Pál utódja, Bárdossy László tengelybarát külpolitikát folytatott, továbbá a kormány 1941 őszén megfosztotta magyar állampolgárságától,²¹ így kaphatott egy erős utalást arra nézve, hogy nem számítanak szolgálataira Budapesten.

Eckhardtra nem véletlenül esett a választás: többször járt az Egyesült Államokban, és kiterjedt kapcsolati hálójával rendelkezett helyben. Utolsó kiutazása előtt 1940-ben járt a tengerentúlon, ahol az 1938-ban emigrált Vámbéry próbálta rávenni a kintmaradásra és a majdani együttműködésre.²² Ez utóbbi azonban egy évvel később sem valósult meg.²³ Eckhardt végül 1941. szeptember 27-én közzétette mozgalmának kiáltványát, így a Független Magyarországért Mozgalom is működni kezdett.²⁴

Az előbbieken említett szervezetek főleg társadalmi, tájékoztató tevékenységet végeztek: lapokat adtak ki, vezetőik megszólaltak a fogadó ország (illetve más emigráns csoportok) médiumaiban, előadóesteket tartottak (ezeken gyakori téma volt Magyarország és a Kárpát-medence jövője), ünnepeket szerveztek. A londoni tömörülések a rendezvényeikre gyakran meghívták a rivális mozgalmak vezetőit is – annak ellenére, hogy együttműködésükről bajosan lehetett szó ideológiai

---

¹⁸ Litván György: *Jászi Oszkár*. Budapest, 2002, 394.

¹⁹ 1942 novemberében maga a Demokratikus Magyarok Amerikai Szövetsége is kettévált. Az anyaszervezet ezt követően az egyesült államokbeli honossággal bíró magyarok tömörülése, míg az Új Demokratikus Magyarországért a magyar állampolgársággal rendelkezőké volt. *Délamerikai Magyarság*, 1942. 1966. sz. 3.

²⁰ *Károlyi Mihály levelezése*. IV/B kötet. Szerk. Hajdu Tibor – Litván György. Budapest, 2015, 626.

²¹ A helyzet fintora, hogy nemcsak Eckhardtot, hanem Vámbéryt is ugyanazon minisztertanácson fosztották meg állampolgárságától 1941. október 8-án. HU-MNL-OL-K 27 [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Miniszterelnökségi levéltár, Minisztertanács, Minisztertanácsai jegyzőkönyvek, 1941. október 8.].

²² Eckhardt: i. m. 170.

²³ Eckhardt visszaemlékezésében ennek okát abban látta, hogy Vámbéry ugyan megígérte az együttműködést, ám hamarosan már ellene írt egy cikket. Eckhardt: i. m. 170–171. Faludy György ugyanakkor úgy emlékezett, hogy valójában Eckhardt utasította vissza Vámbéry együttműködési javaslatát. Faludy György: *Pokolbéli víg napjaim*. Budapest, 1998, 162.

²⁴ A kiáltvány teljes szövegét közli Kádár Lynn Katalin: *Eckhardt Tibor amerikai évei, 1941–1972*. Budapest, 2006, 213–214.

és személyes problémák miatt. Sok esetben például az is nehézséget okozott, hogy az adott csoport miként vélekedett a csehszlovák emigrációról.

Károlyi Mihály még évek múltán is úgy ítélte meg a Londoni Magyar Klubot, hogy az „*zömmel sovíniszta magyarokból és szlovákokból állt*”,²⁵ valamint „robotembereknek” nevezte a tagokat, amiért ragaszkodtak a moszkvai kommunista emigráció iránymutatásaihoz.²⁶ Hozzátette azt is: „*előállt az a paradox helyzet, hogy a volt horthysták és a kommunisták »hazafias« alapon szövetkeztek mozgalmam ellen*”.²⁷ Zsilinszky Antal ugyanakkor úgy vélekedett Károlyiról, hogy jó összeköttetései vannak az angol Munkáspárt és a csehszlovák emigráció felé, azonban a húsz éves emigrációja alatt időben (és térben is) eltávolodott a magyarországi közügyektől, a neve pedig odahaza negatív konnotációval forog a közbeszédben.²⁸

A széthúzó csoportok nagy tömegbázisra azonban éppen Angliában nem számíthattak. Nagyjából ötezer fős volt a szigetországi kolónia,²⁹ amelynek tagjai nagyrészt az első világháborút követően érkeztek – szemben az amerikai magyarokkal, akik sok esetben már több generációs múlttal rendelkeztek új hazájukban. Az Egyesült Államokban élő magyarság létszáma nagyjából százszorosa volt az angliainak: legalábbis a Magyar Revíziós Liga lapja, a *Magyar Külpolitika* az elérhető statisztikai adatok alapján 538 ezerre becsülte a számukat.³⁰ Legnagyobb szervezetük az Amerikai Magyar Szövetség, legnagyobb lapjuk pedig az *Amerikai Népszava* volt. Az Egyesült Államokban élő magyarság döntő többsége a Szövetséget támogatta: Eckhardt Tibor 1943-ban arról írt, hogy a félmillió tagosság az állampolgárságot nyert helyi magyarság 85 százalékát tömöríti.³¹ 1944-ben a csehszlovák külügyminisztérium is hasonló számokat közölt: beszámolójuk szerint a szervezetet a helyi magyarság 80 százaléka támogatta, nagyjából 500 ezer fő.³²

Ezek alapján nem véletlenül írta Eckhardt Tibor 1943-ban, hogy a Magyar Revíziós Liga megkönnyítette munkáját a tengerentúlon azzal, hogy korábban népszerűsítette a revíziós törekvéseket.³³ Jászi Oszkár is hasonló véleményen volt, igaz ez az ő szemében negatívumot jelentett: szellemileg elmaradottnak nevezte

---

²⁵ Megjegyzendő, hogy Károlyi második emigrációja idején, az 1950-es években készült emlékiratában az 1945 utáni magyarországi események negatív tapasztalatai miatt írhatott kritikusan a londoni kommunistákról is. Károlyi: i. m. 389.

²⁶ Uo. 400.

²⁷ Uo. 389.

²⁸ Kellner: i. m. 115.

²⁹ Varga: i. m. 153.

³⁰ Nagy Iván: A magyarok száma az Egyesült Államokban. *Magyar Külpolitika*, 1938. 6. sz. 13.

³¹ HU-MNL-ZML-IV.433. [Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Megyei törvényhatóságok, Egyedi iratok gyűjteménye. Eckhardt Tibor levele a Kiszgazdapárt vezetőihez, No. 5183.].

³² AMZV LA 1939–1945, Diplomatický sbor ZÚ cizí Maďarsko, krabice 185. Magyar szervezetek az Egyesült Államokban. 27274/44.

³³ HU-MNL-ZML-IV.433. No. 5183.

többségüket, akiket könnyen ki tudtak használni a „horthysta és kommunista” ügynökök.³⁴ A Károlyi mellett kiálló két amerikai progresszív csoport csupán a helyi magyarság maradékára támaszkodhatott.

Kapcsolat a csehszlovák és magyar emigránsok között: hasonlóságok és eltérések

Röviden elmondható, hogy a Londoni Magyar Klub a Csehszlovák Kommunista Párton keresztül kötődött a csehszlovák emigrációhoz, míg Károlyi Mihálynak vagy éppen Jászi Oszkárnak személyes kapcsolata volt annak vezetőivel. Eckhardt Tibor kifejezetten ellenséges viszonyban állt velük, míg a Zsilinszky-féle szervezet a csehszlovák emigráció szempontjából nem képviselt jelentős erőt, igaz, alaposan ismerték a csoportosulást. Erre utal, hogy számos olyan jelentés futott be a csehszlovák külügyminisztériumhoz, amely az utóbbi tömörülés ügyeit mutatta be.

Az említett személyes kapcsolatok, ismeretségek egyes esetekben meglehetősen régre nyúltak vissza: 1919–1920 között Károlyi Mihály és Jászi Oszkár is Csehszlovákiában tartózkodott, ahol Tomáš Garrigue Masaryk államfő, valamint a külügyminiszter, Edvard Beneš is többször fogadta őket.³⁵ Eckhardtot, ha nem is személyesen, de jól ismerhette Beneš a hozzá befutó információk alapján. 1936-ban Esterházy Jánosnak, az Egyesült Magyar Párt vezetőjének már államfőként arról beszélt, hogy Eckhardt „*reális ember, akinek volt bátorsága a magyar parlamentben rámutatni arra, hogy Szüillőnek³⁶ több joga van Csehszlovákiában, mint neki Magyarországon.*”³⁷ Juraj Sláviknak, a lengyel emigráns kormányhoz delegált követnek 1940 tavaszán Tadeusz Kunicki lengyel diplomata javasolta, hogy a csehszlovák fél tartsa fenn a kapcsolatot egy „B.C.D.” elnevezésű magyar csoporttal, amelynek tagjai többek között Bethlen István és Eckhardt Tibor, és akik más külpolitikai álláspontot képviselnek, mint a hivatalos vezetés.³⁸

A második világháború alatt a korábbi személyes kapcsolatok sem haltak el: Beneš amerikai tartózkodása alatt egy clevelandi előadás apropóján találkozott ismét Jászival.³⁹ Beneš „igen melegen üdvözölte” Jászit, és rövid beszélgetésük során reményét fejezte ki aziránt, hogy a jövőben is „egy irányban fognak

³⁴ Amerikai magyarok a második világháború első éveiben. Részletek Vince Sándor levelezéséből. Közli Varga Lajos. *Múltunk*, 2000. 3. sz. 204.

³⁵ Károlyi és Jászi csehszlovákiai tartózkodásáról lásd Károlyi: *Hit, illúziók nélkül...* 213–227.; Litván: i. m. 182–193.

³⁶ Szüillő Géza a csehszlovák nemzetgyűlés képviselője, 1938-ban, az első bécsi döntés után a magyar felsőház tagja volt.

³⁷ *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához. A müncheni egyezmény létrejötte és Magyarország külpolitikája, 1936–1938.* 2. kötet. Összeáll. Ádám Magda. Budapest, 1965, 159.

³⁸ *Dokumenty B/1...* 436.

³⁹ Jászi 1942-ben Milan Hodžával is találkozott, azonban a volt csehszlovák kormányfő már a politikai emigrációból kiszorult, betegen érkezett meg az Egyesült Államokba, ahol már nem számított jelentős aktornak. Litván: i. m. 402.

dolgozni”.⁴⁰ A már Angliában élő Benešsel Károlyi Mihály nemcsak levelezésben, hanem személyes kapcsolatban is állt: 1941 áprilisában már arról beszélt a csehszlovák emigráció vezetője egy találkozásuk alkalmával, hogy csakis vele képzelhető az együttműködés magyar részről.⁴¹

Visszaemlékezésében Károlyi részletes leírást adott Beneš természetéről, de kitért arra is, hogy tőle mennyire különböző személyiség volt Jan Masaryk, az emigráns kormány külügyminisztere. Utóbbit elég jól ismerhette, mivel arról is számot adott, hogy a tárcavezető kedvenc testtartásában, „maga alá húzott lábbal” szokott ülni.⁴² Károlyi kiadott levelezéséből pedig kiderül, hogy Beneš és Masaryk mellett Hubert Ripka külügyminiszter-helyettes és Juraj Slávik belügyminiszter is a levelezőpartnerei között volt a csehszlovák emigráció prominensei közül. Masaryk és Ripka szervezetének klubjában pedig néha előadást is tartott.

A Londoni Magyar Klub esetében magától értetődő volt a csehszlovák emigránsokkal való kapcsolat a Csehszlovák Kommunista Párt érintettsége folytán: a mozgalom szervezője, felelőse, eszmei irányítója Moskovics Kálmán újságíró, a párt angliai vezetőségének tagja volt.⁴³ Együttműködött a szervezettel Forbáth Imre orvos, költő is,⁴⁴ aki jó ismerőseként tartotta számon Vladimír Clementis szlovák kommunista politikust, akiről később is szép szavakkal emlékezett meg.⁴⁵ Megjegyzendő, hogy Károlyi Mihály memoárjában a saját emlékeire támaszkodva ugyan elismerte tudását, azonban negatívan jellemezte Clementist.⁴⁶

A Zsilinszky-féle csoportnak kevés személyes kapcsolata volt a csehszlovák emigrációval. A Londoni Magyar Klub egyik alapítója, Kellner György konkrétan úgy fogalmazott, hogy „a csehszlovák kormánykörök még csak szóba sem állnak velük”.⁴⁷ A távolságtartás nem csak abból adódhatott, hogy Zsilinszky Eckhardt mozgalmában is szerepet vállalt,⁴⁸ hanem abból is, hogy 1941 áprilisáig vezetőjük a hivatalos Magyarország szolgálatában állt mint a londoni követség első titkára.

---

⁴⁰ Uo. 380.

⁴¹ Károlyi Mihályné: *Együtt a száműzetésben*. Budapest, 2011, 410.

⁴² Károlyi: *Hit, illúziók nélkül...* 393–396.

⁴³ Kellner: i. m. 74–75.

⁴⁴ *Panasz és remény* című verseskötetét a Londoni Magyar Klub adta ki 1942-ben. Magyar Tudományos Akadémia Kézirattár, Forbáth Imre hagyatéka (a továbbiakban: MTA Kt F. I. H.), Forbáth Imre önéletrajza. Ms 5378/2.

⁴⁵ MTA Kt F. I. H. Emlékezés Clementisre. Ms 5381/436.

⁴⁶ Károlyi: *Hit, illúziók nélkül...* 396–397.

⁴⁷ Kellner: i. m. 122.

⁴⁸ Zsilinszky felajánlotta az Amerikai Magyar Szövetségnek az együttműködést, miután megalakította saját mozgalmát. Ezért cserében Eckhardt meghívta őt a Független Magyarországiért Mozgalom Végrehajtó Bizottságába. Eckhardt: i. m. 171.

A csehszlovák fél feltételezte, hogy Zsilinszky és Almásy továbbra is kapcsolatban vannak a budapesti vezetéssel.⁴⁹

Az Egyesült Államokban szintén volt kapcsolat a csehszlovák és a magyar emigránsok között. A Csehszlovák Információs Iroda (*Československý informační kancelář*) vezetője, Jan Papánek egy 1941. május 5-én kelt levélben arról tájékoztatta Edvard Beneš, miszerint Schultz Ignác, a prágai nemzetgyűlés egykori szociáldemokrata képviselője írni fog neki arról, hogy egy magyar szervezetet kíván létrehozni az Egyesült Államokban. Felelevenítette továbbá: egy mozgalom létrehozásáról már Vámbéryvel is beszélt korábban, akit Károlyi Mihály buzdított arra, hogy így ellensúlyozza Eckhardt ténykedését a tengerentúlon.⁵⁰

Csehszlovák orientáció a Károlyi-féle emigrációs mozgalomban és annak kritikája

Mint programadó személy, Károlyi Mihály több ízben is kijelentette, hogy miért kell a csehszlovák féllel jó viszonyt ápolnia mozgalmának, valamint a háború utáni demokratikus Magyarországnak. Egy Detroitban élő hívéhez, Reinitz Jenőhöz írt levelében sommásan így foglalta össze álláspontját 1942-ben: „*Nemcsak azért vagyok a szláv orientáció mellett, mert nem akarom, hogy a magyarok elvérezzenek a németek szép szeméért, de azért is, mert addig, míg ki nem békülnünk a szlávokkal, egy progresszív Magyarország létesítése és a dunai föderáció megalkotása lehetetlen.*”⁵¹

Károlyi elképzelését a csehszlovák–lengyel föderációról szóló tárgyalások csak erősíthették. Az Edvard Beneš-féle emigráció 1941 februárjában deklarálta: Magyarország csak akkor lehet tagja a jövőbeli csehszlovák–lengyel államszövetségnek, ha demokratikussá válik politikai berendezkedése.⁵² Beneš 1943-ban azonban egyre inkább kihátrált az elképzelésből, mivel úgy látta, hogy a Szovjetunió érdekszférájába fog kerülni mind Csehszlovákia, mind Lengyelország, Moszkva pedig nem támogatja az államszövetségek létrehozását a régióban.

A föderáció ügye időlegesen összehozta Károlyit és Beneš, akik a Habsburg-dinasztia megítélésében is közös platformra kerültek. Vámbérynek küldött táviratában Károlyi 1942-ben rámutatott, hogy a Habsburgok restaurációját a föderációval

---

⁴⁹ AMZV LA Obyčejné, Politické zprávy, Maďarský referát, krabice 420. Viták a Szabad Magyar Mozgalomban. 2556/dűv/41. Megjegyzendő, hogy Károlyi Mihály erről az állítólagos kapcsolatról tett említést egy Hatvany Lajosnak írt levelében. Nem zárható ki, hogy a csehszlovák emigráció Károlyi körein keresztül jutott hozzá ehhez a teóriához. *Károlyi Mihály IV/B...* 454.

⁵⁰ *Dokumenty československé zahraniční politiky. Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940–1941. B/2/2.* Ed. Jan Němeček et al. Praha, 2009, 6.

⁵¹ *Károlyi Mihály IV/B...* 517.

⁵² A kérdéses memorandum a csehszlovák–magyar határról is szól: az első bécsi döntést nem ismerik el, azonban megemlítik, hogy az igazságosabb etnikai elrendezés eléréséhez határkorrekcióra és lakosságcserére is sor kerülhet. Lásd Edvard Beneš: *Paměti*. 3. (Dokumenty). Praha, 2008, 406–422.

összeegyeztethetetlennek tartja.⁵³ Beneš titkára, Eduard Táborský memoárjában arról írt, hogy Habsburg Ottóban a csehszlovák emigráció vezetője olyan akadályozó tényezőt látott, aki el tudta volna érni, hogy ne jöhessen létre az egységes Közép-Európa az ő elnöksége alatt.⁵⁴ A dinasztiaellenes nézeteiről ismert Beneš Károlyi ugyanakkor egyszer mégis kritizálta, mivel egy 1941. novemberi beszédében előbbi csupán annyit mondott, hogy a Habsburgok ügye Ausztriára és Magyarországra tartozik. A magyar politikust Hubert Ripka próbálta azzal leszerelni, hogy a csehszlovák emigráció vezetője jelenleg nem, de húsz évvel korábban már kijelentette: „sem Anschluss, sem Habsburgokat!”⁵⁵

Károlyi számított, támaszkodott a csehszlovák emigrációra: angliai mozgalma, valamint a tengerentúli Jászi-Vámbéry csoport is elfogadta ezt az irányvonalat. Nem volt azonban mindenki ennyire elégedett ezzel. A Londoni Magyar Klub a Horthy-rendszer felszámolásában egyetértett az Új Demokratikus Magyarországiért Mozgalommal, azonban nem osztotta a föderatív elgondolás helyességét, ők maguk a trianoni határok mellett álltak ki.⁵⁶ Moskovics Kálmán később úgy fogalmazott, hogy a Hitler-ellenes harc aktualizálta a nemzeti szabadságharcok és a függetlenség gondolatát, amit bajosan tudtak csak összeegyeztetni a föderáció eszméjével.⁵⁷

Az angliai csoportok esetében ez a nézeteltérés nem okozott nagyobb problémát, az viszont már inkább, hogy az Egyesült Államokban nem mindenki támogatta a csehszlovák vonalat a progresszív mozgalmon belül. Jászi nem vállalta a Demokratikus Magyarok Amerikai Szövetségének vezetőségét, Károlyival pedig az volt a problémája, hogy az 1930-as útja során főleg kommunistabarát személyekkel érintkezett, ezért pedig nem kapott beutazási engedélyt az Egyesült Államokba.⁵⁸

A radikálisabb chicagói csoport azonban ragaszkodott Károlyi vezetőségéhez. Saját mozgalmat alapítottak, ennek pedig tiszteletbeli elnökévé is megválasztották. Már a szakítás előtt sem rejtette véka alá véleményét Moholy-Nagy László, hogy kritikusan állnak a kialakult helyzethez. Jászinak írt levelében rámutatott arra, hogy egyrészt Vámbéry nem mozgatta meg a beutazási vízum kapcsán washingtoni kapcsolatait, másrészt Schultz Ignác részéről is csak halogatást, ígéretést tapasztaltak, amikor szóba került, hogy londoni csehszlovák vezetők segítségét kérje az ügyben.⁵⁹

---

⁵³ Károlyi Mihály IV/B... 623.

⁵⁴ Eduard Táborský: *President Edvard Beneš: Between East and West 1938–1945*. Stanford, 1981, 118.

⁵⁵ *Dokumenty B/2/2...* 254–255.

⁵⁶ Kellner: i. m. 96.

⁵⁷ Varga Rózsa: Forbáth Imre Angliai emigrációjáról. *Párttörténeti Közlemények*, 1985. 1. sz. 165.

⁵⁸ Litván: i. m. 395.

⁵⁹ *Amerikai magyarok...* 232–233.

Ugyanebben az írásában Moholy-Nagy kijelentette: „A csehszlovák kormányzat emberei iránti minden kritikát eltiltó, hódoló alázatosság is aggályossá tette számunkra tisztségünk megtartását.”⁶⁰ Hozzátette, „demokrata bajtársakként” kívánnak a csehszlovák emigrációval együtt küzdeni, és nem kívánják azt, hogy pénzbeli segítségükért cserébe az utasításukat hajtsák végre. Elítélte továbbá azt, hogy Csehszlovákia a München előtti határaival álljon vissza a nagyszámú, kisebbségi sorba került magyar miatt. Jászi igyekezett cáfolni válaszlevelében a képzőművész állításait,⁶¹ azonban a viszony megromlott a „chicagóiakkal”. Erre példa, hogy 1943-ra Moholy-Nagy László neve eltűnt a Jászi-Vámbéry csoporthoz köthető *Magyar Fórum* című folyóirat főmunkatársainak felsorolásából.⁶²

Kooperáció és küzdelem a csehszlovák emigrációval

A fentiekből kitűnik, hogy a csehszlovák és a magyar emigráció – akár negatív, akár pozitív előjellel – több ponton is összekapcsolódott a második világháború alatt. A Károlyihoz kötődő szervezetek és a csehszlovák emigráció igyekeztek kihasználni a másokban rejlő kapcsolati tőkét. Főleg akkor, ha Eckhardt Tibort kellett ellensúlyozni. Utóbbi tevékenysége kiemelt figyelemben részesült a Beneš-féle emigráció részéről, mivel Budapest ügynökét látták benne.

A csehszlovák vezetés ugyanis tartott Magyarország külföldi propagandatevékenységétől. Maximilian Lobkowicz, a brit kormányhoz delegált csehszlovák követ 1943-ban kijelentette William Strangnek, a *Foreign Office* helyettes államtitkárnak, hogy „a magyarok mesterek a rokonszenv kinyilvánításában.” Arra kívánt ezzel rámutatni, miszerint Nagy-Britanniában szimpátiával tüntetik ki a magyarokat, konkrét példaként pedig felelevenítette, hogy a felszámolt követség Angliában maradt tagjai milyen előzékeny bánásmódban részesültek.⁶³

Hogy Eckhardttól az egyesült államokbeli progresszív magyarok is tartottak, arra a politikus életrajzírója, Kádár Lynn Katalin mutatott rá. Vámbéry Rusztem már Eckhardt Amerikába érkezése előtt arra kérte Jan Masarykot, hogy nyújtson anyagi támogatást egy lap elindításához, amelyben ellensúlyozhatnák a volt kisgazda pártvezér tevékenységét, amelynek az a célja meglátása szerint, hogy a szövetségesek győzelme esetén a háború utáni időszakra átmentődjön a Horthy-rendszer. Az amerikai magyarság többsége pedig saját sajtótermékeivel támogatná is Eckhardtot e ténykedésében.⁶⁴

Az előbbieken említett, Jan Papánek tollából származó levél is erősíti Kádár Lynn meglátását, illetve – ismerve az Egyesült Államokban élő magyarok számát –

---

⁶⁰ Uo. 234.

⁶¹ *Jászi Oszkár válogatott levelei*. Összeáll. Litván György – Varga F. János. Budapest, 1991, 449–456.

⁶² Vö. *Magyar Fórum*, 1942. 5. sz. 102.; *Magyar Fórum*, 1943. 1. sz. 2.

⁶³ Juhász Gyula: *Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban*. Budapest, 1978, 177–178.

⁶⁴ Kádár Lynn: i. m. 71.

Vámbéry valóban tarthatott attól, hogy Eckhardt népszerű lesz köztük, aminek később politikai súlya is lehet. További ütközőpont volt a csehszlovákok-progresz-szívek és Eckhardt között, hogy utóbbi Habsburg Ottóval munkaviszonyban állt a második világháború alatt.⁶⁵

Eckhardt visszaemlékezésében külön kitért arra, miszerint a Papának által vezetett információs központ fő feladata volt, hogy az ő és Habsburg Ottó tevékenységét dezavualja.⁶⁶ Érdekes adalék, hogy Papának Milan Hodžával szemben is felhasználta Eckhardtot és Habsburg Ottót. A politikust Amerikába érkezése után azzal próbálta besározni Papának a helyi csehek és szlovákok előtt, hogy Hodža Habsburg-párti és Eckhardttal egyeztet arról, hogy Magyarországon belül Szlovákia milyen jellegű autonómiát kapjon.⁶⁷

Eckhardt, bár kiváló politikai kapcsolatokkal rendelkezett (Sumner Welles helyettes külügyi államtitkárral egyeztetett több alkalommal), és az egyesült államokbeli magyarság legnagyobb szervezete állt mögötte, hamarosan defenzívába szorult. A progresszív magyar emigránsok ugyanis több teret kaptak a sajtóban. Lapjaik, mint a *Magyar Jövő*, a *Harc*, a *Magyar Fórum* „lehalkították” Eckhardtot, akivel szemben gyakran felhánytorgatták fajvédő múltját, és azt állították róla, hogy csak színleg náciellenes. Schultz Ignác az erre a kampányra vonatkozó tervét a később a „chicagóiakkal” tartó Vince Sándor újságírónak egy levelében ki is fejtette 1941 szeptemberében.⁶⁸

Faludy György költő, a *Harc* korabeli szerkesztője a *Polkolbéli víg napjaim* című művében feleleveníti, hogy Jan Masaryk küldött cikkeket a lapba, de Edvard Beneš is nyilatkozott nekik.⁶⁹ Az „ellenirányra” példa, hogy Forbáth Imre a Vladimir Clementis által szerkesztett *Nové časy*ba írt egy cikket⁷⁰ a csehszlovákiai magyar irodalomról. Írását Clementis felkérésére vetette papírra, azonban a szerkesztőnek voltak elvi kifogásai Forbáth gondolataival szemben⁷¹ (ezek zárószóként meg is jelentek a cikk végén). Sőt 1939 őszén Forbáth volt az, aki a *Čechoslovák v Anglii*

---

⁶⁵ Habsburg Ottó Ausztria önállóságáért küzdött, egyben szintén föderalizálni kívánta Közép-Európát, és jó viszonyt ápolt Roosevelttal elnökkel – utóbbi miatt tartották veszélyesnek a csehszlovák emigráció vezetőit.

⁶⁶ Eckhardt: i. m. 201.

⁶⁷ Kuklik – Nemeček: i. m. 237.

⁶⁸ *Amerikai magyarok...* 206.

⁶⁹ Írásában Faludy egyben arra is kitért, hogy gyakran az *Amerikai Népszava* sem fukarkodott a dehonesztáló jelzőkkel, ha Vámbéry Rusztemről volt szó. Faludy: i. m. 161., 157.

⁷⁰ Magyarul lásd Forbáth Imre: A csehszlovákiai magyar irodalomról. *Irodalmi Szemle*, 1965. 8. sz. 717–721.

⁷¹ MTA Kt F. I. H. Emlékezés Clementisre. Ms 5381/436.

című lap⁷² megkeresésére leírta, hogy milyen feltételek mellett vállalnák a csehszlovákiai magyar emigránsok az együttműködést.⁷³

Kádár Lynn Katalin Eckhardtról írt életrajzában a lejárató kampány sikerességének okait abban látta, hogy Magyarország német szövetségesként vett részt a háborúban, illetve a helyi viszonyokat kevésbé ismerték a tengerentúlon. Meglátása szerint ezért a híresztelések könnyebben lábra tudtak kapni.⁷⁴ S hogy nem csak „proxy sajtóháború” zajlott Eckhardttal szemben, arra példa, hogy Ladislav Szathmáry csehszlovák diplomata arra hívta fel egy alkalommal Trygve Lie, a norvég emigráns kormány külügyminiszterének figyelmét, miszerint a korábbi tárcavezető, Halvdan Koht a clevelandi *Szabadság* című lapnak adott interjút, amely Eckhardthoz, „a tengelybarát Magyarország legjobban álcázott amerikai propagátorához” hűz.⁷⁵

A támadások eredményeképpen 1942 júliusában Eckhardt lemondott mozgalmának vezetéséről, majd maga a szervezet is felfüggesztette működését.⁷⁶ 1943-ban levélben tájékoztatta helyzetéről a Független Kisgazdapárt vezetőit. Ebben kifejtette, hogy Washingtonban él, és ott ugyan fenn tudja tartani kapcsolatait prominens amerikaiakkal, azonban pénz hiányában nem tud saját, angol nyelvű lapot indítani, hogy „Beneš propagandáját” ellensúlyozza.⁷⁷

Eckhardt az angliai magyar csoportok esetében is megkerülhetetlen volt: az Új Demokratikus Magyarországért Mozgalom mindaddig elzárkózott a Nagybritanniai Szabad Magyarok Egyesületével való együttműködéstől, amíg Zsilinszky Antal szerepet vállalt a Független Magyarország Mozgalomban. 1942 tavaszán saját szervezetében is fellángolt a vita arról, hogy ez a közreműködés akadályozza az angliai egységmozgalom létrejöttét,⁷⁸ ezért a magyar követség korábbi első titkára végül kilépett a tengerentúli mozgalomból. Ez gyors változást hozott: Károlyi és Zsilinszky 1942 júniusában már közös nyilatkozatban tiltakoztak a magyar honvédség által elkövetett délvidéki atrocitások ellen.⁷⁹

A csehszlovák fél a médiát tekintve nemcsak a nyomtatott sajtóban, hanem a rádióban is Károlyit támogatta. Az Új Demokratikus Magyarországért Mozgalom

---

⁷² A folyóirat később *Czechoslovak* címmel a csehszlovák emigráció de facto hivatalos orgánumává vált, főszerkesztője Bohuš Beneš, Edvard Beneš unokaöccse volt.

⁷³ MTA Kt F. I. H. Forbáth Imre tanulmányvázlatai. Ms 5376/1–3. A feljegyzést ismertette Varga Rózsa: Forbáth Imre angliai emigrációjáról. *Párttörténeti Közlemények*, 1985. 1. sz. 153–180.

⁷⁴ Kádár Lynn: i. m. 76.

⁷⁵ *Dokumenty B/3/1...* 167.

⁷⁶ Eckhardt: i. m. 222–223.

⁷⁷ HU-MNL-ZML-IV. 433. No. 5183.

⁷⁸ AMZV LA Obyčejné, Politické zprávy, Maďarský referát, krabice 420. Zsilinszky mozgalmáról. 2601/dűv/42

⁷⁹ AMZV LA Obyčejné, Politické zprávy, Maďarský referát, krabice 420. Jelentés a közös nyilatkozatról. 2697/42/dűv.

vezetője mikrofonhoz juttatásának célja egyrészt az lehetett, hogy Károlyi gondolatait minél többen – akár Magyarországon is – megismerjék. Másrészt, ha csak őt lehet hallani az éterben, akkor olybá tűnhet, mintha az övé lenne a vezető szerep a magyar emigrációban. Utóbbira utal, miszerint Eckhardt Tibornak Sumner Welles többször is megígérte, hogy műsoridőhöz jut, azonban amikor konkrétan felkérték a politikust, hogy egy rövidhullámú adónál működjön közre, a washingtoni külügyminisztérium leállította a kezdeményezést. Eckhardt a lépés mögött a csehszlovák emigrációt vélte felfedezni a háttérben.⁸⁰

Eckhardt meglátása szerint már 1941-ben is Károlyinak és elvbarátainak kedveztek a BBC-nél.⁸¹ Az Angliában élő Kellner György azonban másként látta a helyzetet: visszaemlékezésében arról írt, hogy a BBC túlságosan megértő volt az ellenséges oldalra kerülő Magyarországgal, sőt Eckhardtot is dicsérték, míg Károlyi Mihálynak és szervezetének nem adtak teret. Ennek okát abban látta, hogy az adónál dolgozó magyarok korábban még a londoni magyar követség ajánlásával jutottak munkához.⁸²

A két magyar emigráns merőben eltérő álláspontja között nagyjából félúton található meg a BBC által követett vezérelv: korlátozni kellett Magyarország háborús szerepvállalását, amelyhez meg kellett nyerni a németellenes erőket Magyarországon. Ez a csoport azonban nem volt felbontható a kormánypárti-ellenzéki tengelyen, így a legitimisták, konzervatívok, kommunisták és szocialisták számára is elfogadható műsort kellett sugározni.⁸³

A csehszlovák emigráns kormány is kiemelt figyelmet szentelt a BBC magyar adásainak. Hubert Ripka részletes jegyzékkel fordult 1942 nyarán Philip Nicholshoz, a csehszlovák kormány mellé delegált brit követhez, amelyben kifejtette, hogy a BBC adása továbbra sem szól elítélően az antidemokratikus és revizionista szölamokat megütő magyar kormányzatról. Nichols válaszában tömören annyit reagált, hogy a kritizált adások minden tekintetben a szövetségesek, így Csehszlovákia céljait is szolgálják.⁸⁴

1943 júliusára végül célt ért a csehszlovák emigráció, és megváltozott a rádió magyar műsorainak jellege.⁸⁵ Elképzelhető azonban – Nichols említett válaszában hangvétele alapján –, hogy az angol vezetés a „hungarofil” adások leállításával is jelezni kívánta: a Kállay Miklós vezette magyar kormánynak fel kell adnia a halogató magatartást, és nagyobb erőfeszítéseket kell tennie a háborúból való kiválásá-

---

⁸⁰ Eckhardt: i. m. 207.

⁸¹ Uo. 155.

⁸² Kellner: i. m. 208–209.

⁸³ Beretzky Ágnes: *Scotus Viator és Macartney Elemér. Magyarország-kép változó előjelekkel (1905–1945)*. Budapest, 2005, 123.

⁸⁴ *Dokumenty československé zahraniční politika v roce 1942. B/3/2*. Ed. Jan Němeček et al. Praha, 2015, 52–55.

⁸⁵ Beretzky: i. m. 125.

ra. Budapest számára további „jel” volt, hogy 1943. július 10-én kezdődött a szövetségesek szicíliai partraszállása, ami végső soron azt eredményezte, hogy Olaszország összeomlott és kilépett a háborúból. Csak ezt követően indultak be a feltétel nélküli megadás elfogadásáról szóló tárgyalások az angol és a magyar fél között Isztambulban.⁸⁶

A BBC nagyobb teret adott Károlyinak, azonban csupán Magyarország német megszállása, 1944. március 19. után érte el a kívánt „áttörést”. A megszállás az angliai magyar emigrációra is hatással volt: létrejött egységes szervezetük, az Angliai Magyar Tanács. Ennek előzménye nemcsak a megszállás, hanem a moszkvai emigrációjában tevékenykedő Rákosi Mátyás üzenete is volt; Rákosi ugyanis a Londoni Magyar Klubnak még 1943 végén megüzente: egyezzenek ki Károlyival. Ennek nyomán 1944. március 15-én a szervezet csatlakozott az Új Demokratikus Magyarországiért Mozgalomhoz.⁸⁷ A megszállás pedig „rágégett” arra, hogy a Nagybritanniai Szabad Magyarok Egyesületével megszűlessen a megegyezés.⁸⁸

1944. április 24-én rendezték meg a Tanács alapító ülését, ahol a beszédet mondó Károlyi Mihály csehszlovák viszonylatban elmondta: a szláv orientáció szellemében mind Csehszlovákiával, mind Jugoszláviával keresni fogják az együttműködést. Kijelentette, hogy Csehszlovákia München előtti határait kell elfogadni,⁸⁹ ami azonban saját meglátása szerint sem jó megoldás. Felidézte egyben Jan Masaryk egy korábbi beszédét, aki azt fejtette ki, hogy egy demokratikus Magyarországgal Csehszlovákia hajlandó lenne területekről egyeztetni.⁹⁰

A csehszlovák és a magyar emigránsok kapcsolata a második világháborút követő időszakban

1944–1945 fordulója kevés újdonságot hozott a csehszlovák–magyar emigránsok viszonyában. Károlyi 1945 februárjában Benešhez írt levelében ismét kiemelte, hogy a demokratikussá váló Magyarországgal Csehszlovákia együtt tud majd működni. Egyben felkérte, hogy segítse a magyar demokrácia kiépülését.⁹¹ Hajnal Jenő emigráns újságírónak írt levelében számolt be arról, hogy a hetvenedik születésnapjára rendezett ünnepségen Hubert Ripka ismét megerősítette: ha a magyar-

---

⁸⁶ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája: Magyarország és a háborús diplomácia, 1942–1944.* Budapest, 2008, 55–56.

⁸⁷ Kellner: i. m. 214.

⁸⁸ A szervezet működéséről részletesebben lásd Varga: i. m. 152–175.

⁸⁹ Károlyi már a visszaemlékezésében ír arról, hogy a világháború vége felé csalódottan vette tudomásul, miszerint Beneš elfordult a dunai konföderációtól. Az alakuló gyűlésen tett kijelentése is erre utalhat, amikor Csehszlovákia müncheni döntés előtti határaitól beszélt. Károlyi: *Hit, illúziók nélkül...* 396.

⁹⁰ AMZV LA Obyčejně, Politické zprávy, Maďarský referát, krabice 420. Az Angliai Magyar Tanács alapító ülése. 9958/44.

⁹¹ *Károlyi Mihály levelezése.* V. kötet. Szerk. Hajdu Tibor. Budapest, 2003. 58.

ság a Károlyi-féle demokratikus útra lép, akkor meg tud egyezni egymással Budapest és Prága.⁹² Károlyi jó viszonyban maradt a csehszlovák politikusokkal, erre további példa, hogy Zděnek Fierlingernek írásban gratulált miniszterelnöki kinevezéséhez. Egyben arra is megkérte, hogy a gratulációhoz csatolt küldött levélét juttassa el Rákosi Mátyáshoz, mert szeretne hivatalos értesítést kapni arról, miszerint hazahívja őt az Ideiglenes Nemzetgyűlés – ugyanis csak a megerősítést követően tudná megkezdeni hazatérésének előkészítését.⁹³

1945 tavaszára már biztossá vált, hogy a csehszlovák emigráns kormány meg kívánja valósítani a csehekből és szlovákokból álló nemzetállamot. Április 5-én a kassai kormányprogram már ebben a szellemben lett kihirdetve: a VIII. pont szólt konkrétan arról, hogy a csehszlovák állam „tartós beavatkozásra” kényszerül a német és magyar kisebbséggel szemben.⁹⁴ A IV. pontban megjelenik a demokratikus Magyarországgal kiépítendő jó viszony, azonban ez csak akkor jöhet létre, ha jóvátették „a magyar megszállók által elkövetett összes sérelmet és büntetést”.⁹⁵

A csehszlovák vezetés a saját államában már feltételhez kötötte a két ország jó viszonyának kiépítését, emellett el kívánták érni a németek mellett a magyarok kitelepítését is. Ehhez azonban a nyugati szövetségesek 1945 júliusában a potsdami konferencián nem járultak hozzá, a lakosságcseréhez viszont igen. A szlovákiai magyar kisebbséget azonban már közvetlenül a háború utáni időszakban több jogfosztó intézkedés sújtotta. Ezek mértéke elborzasztotta Jászi Oszkárt és Vámbéry Rusztemet is, akik közös levelükben kérték Beneš arra, hogy vizsgálja felül a magyar nemzetiségűeket kollektív háborús bűnösséggel sújtó intézkedéseket, melyeknek sok ártatlan az elszenvedője.⁹⁶

Korábbi tanulmányában Janek István rámutatott: Károlyi 1945-ben alaptalanul volt optimista a csehszlovák vezetők kapcsán, akik egy idő után az atrocitások ügyében írt levelére sem válaszoltak. Károlyi – már hazatérését követően – Prágában egyeztetett Benešsel, azonban nem tudta elérni, hogy megváltozzon a lakosságcserét erőltető csehszlovák politika.⁹⁷

Károlyi személye azért értékelődhetett le a csehszlovákok szemében, mivel a Nemzetgyűlés csupán mandátumot juttatott számára, más tisztséget nem, és a hazahívásával is késlekedtek.⁹⁸ Emigráns szervezetének pedig már nem volt súlya

---

⁹² Uo. 70.

⁹³ Uo. 122–123.

⁹⁴ Szarka László: *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában, 1944–1949. Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések.* Komárom, 2005, 43.

⁹⁵ Uo. 41.

⁹⁶ *Jászi Oszkár levelei...* 471–473.

⁹⁷ Janek István: Károlyi Mihály a csehszlovák–magyar viszony és a lakosságcsere rendezéséért 1945–48 között. *Fórum*, 2004. 2. sz. 127–144.; különösen 130–131., 135.

⁹⁸ Az említett, Fierlinger által Budapestre küldött levélre Rákosi Mátyás jó fél évvel később válaszolt. Megróttta Károlyit, amiért a csehszlovák politikuson keresztül üzent Budapestre, illetve értetlen-

(az Angliai Magyar Tanács feloszlatta magát 1945-ben). A tengerentúlon is volt változás: a *Harcot Vámbérynek* meg kellett szüntetnie, mivel az Egyesült Államok demokratikus országnak ismerte el Magyarországot, ezért már egy új lap alapításához kért apanázst a *State Department*től.⁹⁹ Ezek alapján feltételezhető, hogy a csehszlovák kormány időközben folyóirat híján megvonta támogatását Vámbérytől.

Összegzés

A második világháború kezdetén a nyugati csehszlovák és magyar emigráció is szervezetlen volt, de a csehszlovákoknál egy lineárisnak nevezhető szervezési folyamat zajlott le, amelyben nagy szerepet vállalt Edvard Beneš korábbi államfő. A magyar emigráció egységesülését főleg ideológiai, de nem elhanyagolható mértékben személyi ellentmondások is nehezítették. A londoni és az egyesült államokbeli emigráns csoportok meglehetősen eltérően viszonyultak a csehszlovák félhez, amely leginkább Károlyi Mihályt fogadta el, majd támogatta az érdekegyezések miatt: Magyarország demokratizálása és a közép-európai föderáció szükségességének hangsúlyozása mindkét félnél hangsúlyosan szerepelt.

Főleg Eckhardtól tartott a csehszlovák és a progresszív magyar emigráció, benne ugyanis a hivatalos budapesti vezetés ügynökét látták. Mivel az Egyesült Államokban letelepedett magyarság döntő többségét képviselő Amerikai Magyar Szövetség Eckhardtot támogatta a sajtójával, az ellenoldal csehszlovák segítséggel médiakampányt indított. A folyamat eredményeként Eckhardtot sikerült visszavonulásra kényszeríteni. A csehszlovák emigráció Károlyi adásidőhöz jutása miatt a BBC-nél is nyomást gyakorolt, azonban elképzelhető, hogy nem Hubert Ripka levelei hozták meg a fordulatot, hanem Nagy-Britannia érdekei: az adások hangvételenek megváltoztatásával is próbálták sürgetni a Kállay-kormányt a kiugrás előkészítésére. Nem meglepő módon Magyarország német megszállását követően a BBC már semmiben sem akadályozta az Angliai Magyar Tanács közleményeinek sugárzását.

A brit érdekek említése kapcsán érdemes rámutatni: bár Károlyi megbízott a csehszlovák vezetőkben, elfogadta támogatásukat, az utóbbiak leginkább saját céljaik teljesítéséhez használták fel őt és mozgalmát. Erre példa, hogy a második világháború alatt a csehszlovákok szemében „veszélyes” személyként felbukkanó Eckhardt is jórészt Károlyi amerikai híveinek segítségével sikerült leszámolni.

Arra, hogy a Prágába visszatérő csehszlovák vezetők számára a német és magyar nemzetiségűek megbüntetése fontosabb volt, mint a második világháború idején kommunikált jó viszony szükségessége a majdani demokratikus Magyarországgal, a kassai kormányprogram IV. pontja a példa. Ebből is látszik, hogy a

---

ségét fejezte ki, amiért a volt államfő még nem tért haza. Hajdu: i. m. 492–493.

⁹⁹ Kádár Lynn: i. m. 116.

csehszlovák emigráció politikai vezetése céltudatosabban működött a magyarnál, mivel győztes félként hazájukba visszatérve a törvények adta lehetőségekkel élve kívántak nekilátni a csehszlovák nemzetállam megvalósításának. Velük szemben a magyar emigráció csupán Magyarország demokratizálásának szükségességét hangsúlyozta, és az egymással szembeni ellentéteik elsimításához használták fel a csehszlovák emigráció támogatását.

DÁNIEL MIKLÓS

CZECHOSLOVAK–HUNGARIAN RELATIONS IN THE EMIGRATION DURING THE SECOND WORLD WAR

The Czechoslovak and Hungarian emigrant groups maintained contact with each other during the World War Two, which was deeply influenced by their political goals. The Czechoslovak Government in Exile feared that the Hungarian Government could agree with their Allies, thus they supported the anti-Horthy emigrant groups, and they declared that they negotiate with Budapest only when the Hungarian regime will be democratic. The Czechoslovak Government in Exile favoured the Mihály Károlyi led progressive group and harshly opposed Tibor Eckhardt, who was in their eyes the hidden agent of Budapest in the USA. The main goal of this paper to show not only these – sometimes complicated – relations between the emigrant groups, but also how they used the Czechoslovak support or how they tried to defend themselves against the Edvard Beneš led political emigrants.